

Петро ШКРАБ'ЮК

ПОВСТАНСЬКА МУЗА ВЧОРА І СЬОГОДНІ

Всім відомий вислів: коли говорять гармати, музи мовчать. І справді. Якщо брати українську художню прозу, то про нашу національно-визвольну боротьбу, і насамперед про УПА, широких полотен ми не маємо. Але якщо брати покровительку поезії Музу, – то тут поети не тільки не мовчали, а, навпаки, співідяли, образно кажучи, з гарматами, що викликає і захоплення, і подив.

Без сумніву, не було у світі такого феномену, як Українська Повстанська Армія – армія, яка упродовж десяти літ, а навіть довше, боролася проти двох тоталітарних режимів, і не лише проти них, а й проти московських сателітів, різних істребків,ексотів, боролася без жодної підтримки зовні, на порівняно невеликій території і при слабкій (порівняно) соціальній базі, адже наше селянство не було таке заможне, як чеське чи німецьке... А за весь період через УПА, як підрахував проф. Кульчицький, пройшло понад 400 тисяч людей¹.

Феноменаальною є і повстанська поезія. У чому полягає її своєрідність, неповторність? По-перше, у масовості, у великому числі тих, хто брався за перо, аби в короткій віршованій формі висловити свої почуття; по-друге, у відчутті соборності, єдності всіх українських земель; по-третє, в інтелектуалізмі, духовності, високому художньому рівні поетичного слова. Коротко зупиняюся на цих трьох моментах.

МАСОВІСТЬ. 1968 р. у Торонто вийшла антологія “Слово і Зброя”, яку уклав Леонід Полтава і в якій зафіксовано більш як сімдесят авторів, які писали про УПА та революційно-визвольну боротьбу 1942–1967 років. Безпосередньо воїнів-повстанців і водночас поетів представлено двадцять.

1992 р. львівський “Меморіал” випустив антологію “Повстанська ліра”, яку упорядкував Микола Дубас. Львівська антологія спирається на торонтонську, але тут є чимало біографічних уточнень, до того ж долучено нових поетів, яких не було у “Слові і зброї” – отже, маємо двадцять вісім повстанських поетів.

Однаке їх значно більше, адже ні до першої, ні до другої антології не включені Мирослав Кушнір², Санжара³, Заграва⁴, Василь Прийма⁵, Христофор

¹ Кульчицький С. Трагедія, писана самою історією // За вільну Україну. – 1997, 14 жовтня. (Натомість інший авторитетний дослідник – Григорій Дем'ян – твердить, що загальне число повстанців сягало 700 тисяч.)

² Кушнір М. Слова із книги бою. – Львів, 1994. – 235 с.

³ Завадка Б. Я – українець. Поет-повстанець Санжара // Державність. – 1991. – № 2. – С. 67-72.

⁴ Стасюк М. Ті, що піднеслися над світом // Державність. – 1991. – № 1.

⁵ Прийма Н. Молиться серце. – Львів; Люрд, 1996; Див. також: Дем'ян Г. Василь Прийма-“Чорногора”. З нагоди 80-річчя // Шлях Перемоги. – Львів, 1994. – 1-8 січня.

Блонський⁶, Будка⁷, Юрій Масяк⁸. Низку творів повстанських поетів я знайшов у періодиці; до них можна додати цілий ряд анонімних текстів, покладених на музику, – і будемо мати щонайменше півсотні прізвищ поетів-упівців. Коли ж зважити на обставини, в яких вони творили, це немало... Серед них жінка і два священики.

З тих, що не були безпосередньо в УПА, але писали про неї, – нараховано близько сорока осіб, більшість з них творили в діаспорі, менша частина – в Україні, переважно ті, хто зазнав концентраків та переслідувань. Якщо внести у це число і сучасних поетів, скажімо, львівських, то загальна кількість перевищить – знову ж таки – півсотні осіб... Як бачимо, героїка УПА віддзеркалена широко як безпосередньо, так і опосередковано.

ДРУГА ПРИКМЕТНА РИСА – СОБОРНІСТЬ. Із тих поетів-повстанців, які фігурують в обидвох антологіях, галичан – тринадцять, наддніпрянців – двадцять (а якщо врахувати Хмельниччину – то чотирнадцять). Їх доповнюють три представники Волині та один – з Берестейщини.

Таким чином, маємо яскравий вияв соборності, причому поетів-західняків (скажемо так) переважають їхні бойові побратими з дальніх областей, а конкретніше: з Київщини, Полтавщини, Херсонщини, Дніпропетровщини (точніше – з Січеславщини), Запоріжжя. Дві частини України – Галичина й Наддніпрянщина – дали двох найпродуктивніших поетів: Марка Боєслава і Петра Гетьманця.

Марко Боєслав (його автонім – Михайло Дяченко) походив із села Боднарів на Станіславівщині, і був не тільки поетом, а й провідником ОУН на Станіславівщині під псевдомом “Гомін”, редактував журнал “Чорний ліс”, видав циклостильним способом десять поетичних збірок – всі вони передруковані в антології “Слово і зброя”. Загинув 1952-го у селі Дзвиняч Богородчанського району.

Петро Гетьманець – він мав ще прибрані прізвища Волош, Полтавець – насправді це Петро Василенко з Яготинського району на Полтавщині. Як він пише у своїх віршах, батька і брата розстріляли більшовики, діда заслали – і він пішов у повстанці. І став політичовником сотні “Залізняка” куреня “Месники”. Воював на Закерзонні, де 1946-го й загинув. Редактував журнал “Лісовик”. І писав полум'яні вірші. До речі, 1996 р. львівські письменники Микола Дубас та Микола Петренко впорядкували й видали його збірку “Мої постанські марші”⁹.

Для обидвох цих поетів мотив соборності – один із провідних. Боєслав пише вірш “Братам з-над Дніпра”, в якому закликає до повстання. Адже “громи рокочуть вогнезубі. Зове на месть Дніпро святий!” А в поемі “Марена” возвеличує дівчину зі Східної України, яка була комсомолкою – і прозріла, вступила до УПА і проявила себе в бою. Думками вона лине в рідний степ, де “дім, батьки, Дніпро ревучий!” Адже:

⁶ Семигіна Т. “Аврорі” таке й не снилось: її колишній мряк – автор повстанських пісень УПА // Час-Time. – 1997. – 27 лютого – 5 березня.

⁷ Літературознавчі зошити (Львів. Нац. Ун-т ім. І.Франка). – Львів, 2000. – Вип. 1.

⁸ Усна інформація Л.Т.Сеника.

⁹ Не забувають про поета й інші наші сучасники: вірш Петра Василенка “Пригадую...” вміщено і в щойно виданому літературно-мистецькому збірнику “Посвята” (Львів: в-во “Світ”, 2003. – С. 68–69), присвяченому Т.Шевченкові.

Там рідне все, та тут святе, рідніше,
Тут правду, рідну душу я знайшла.
Чому, чому не знала я раніше,
Що стільки там брехні, облуди, зла!¹⁰

Ще більше соборницьких віршів у Гетьманця-Василенка. Он що він пише про Галичину:

Ще палкіше люблю ці дзвінкі хуртовини,
вони рідні мені своїм бунтом грізним.
хай далеко Дніпро і степи Полтавщини,
та і тут лунав крик колись княжих дружин.

Але й тут йшли побідно Богданові раті,
і свистали у сіках козацькі шаблі,
тут Петлюри полки боролись завзято,
тут ті ж самі слова, і журба, і пісні.

Авежек:

Наша дружба палка, ми в одних хуртовинах!
Хай з степів я полтавських, а ти з-за Карпат,
та одна в нас велика, свята Батьківщина!
Наші душі одною любов'ю горята!

І цей мотив властивий не лише Боєславові чи – особливо – Гетьманцеві. А й повстанцеві, що мав псевдо Орелець, бо був з-над річки Орель: а це теж Наддніпрянщина, Лівобережжя. У вірші "Прощання", присвяченому другові, що відходив із Закерзоння на Схід, Н.Орелець стверджував:

Подружила нас доля Вітчизни
(Рабства доля, біль, стид або страм) –
Один гнів у Дніпра і Дністра
Виринає до бою і тризни!..

І хоч я з берегів на Орелі
(Дніпра донька і Крутів сестра),
Ну, а Ви – зі Збруча і Дністра,
І близькі Вам Лисоня й Говерля...

Про це ж ("Тобі, Полісся ") пише Іван Хміль з Берестейщини. Бо ж:

Любов і віра – це ж і ліки,
Що все були твоїм добром,
що все об'єднує навіки
Тебе зі степом і Дніпром!..

Та ж Львів і Холм, і ця рівнина –
Сукупність гір, степів, низин –
Це ж Мати наша УКРАЇНА
Від Щари й Прип'яті по Дін.

¹⁰ Тут і далі цитовані вірші взято з антології "Слово і зброя" та "Повстанська ліра", тому щоразу посилатись на них недоцільно – при потребі читач легко знайде потрібну сторінку.

Отож повстанська поезія ще раз засвідчує, що з червоною навалою боролись не лише вихідці із західноукраїнських земель, а фактично вся Україна. Про це зокрема сказав Григорій Жученко, який знаний в письменстві як Яр Славутич і як організатор Чернігівської Січі, котра невдовзі злилася з УПА. Це ж його слова:

Земле люба! Долини отчі!
Це ж по вас на вітчизни клич
Пробоєві проходять сотні –
Як воскресла з руїни Січ.

Від Чернігова до Чернівців,
З-під Лугані за гордий Львів
По залогах стоять упівці,
Розбужалий відплати гнів...

І кінець:

Красний часе! Немов по бруках,
Важкодужа гуде стопа
Войовничих, бронзоворуких,
Повнозбройних борців УПА.

І ТРЕТЬЯ ТЕЗА – ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛІЗМ, ДУХОВНІСТЬ ТА ВИСОКИЙ ХУДОЖНІЙ РІВЕНЬ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА. Ось кілька фактів щодо освіти.

Боєслав закінчив у Станіславові гімназію, опісля сільськогосподарську школу; Гетьманець-Василенко вчився у педагогічному інституті, але війна не дала завершити навчання, вчителював на Полтавщині у середній школі; Пантелеймон Василевський, нині наш краянин і чудовий мемуарист-есеїст, вчився у Новочеркаському політехнічному інституті, де його застала війна; у політехніці (Львівській) студіював і Мирослав Кушнір. Микола Соколовський-Сарма студіював у Миргородській художньо-керамічній профшколі у Д.Красицького та Опанаса Сластиона, закінчив у Києві Художній інститут. Вищу освіту, очевидно, мав і Н.Орелець, бо його називали Професором... Досить цього, аби зрозуміти, який високий ценз був у повстанських поетів.

Художній рівень, ясна річ, не завжди одинаковий. Наприклад, Марко Боєслав-Дяченко розмірковує про вартість своїх творів. У вірші "Критикам" хвилюється, що

Убога форма у моїх піснях,
Старі стежки, старі, утерті рими.
Спитаєте, чому на новий шлях
Не вийшов я? Скажіть, чи біль незримий,

Розпуха, сором за моїх братів,
Кайданів бряzkіt, слізози, кров, тортури,
Терор могли зродити новий спів,
Чи крик, щоб Бог і люди всі почули?..

Цей вірш створено наприкінці сорок дев'ятого (!) року, 7 листопада – коли позаду було стільки походів, боїв і втрат. А проте Боєслав, як істинний поет, переживає за мистецьку якість своїх поезій. Рік перед тим – 16 грудня 1948-го – у вірші "Особисте" він звертався до незнаного друга:

Коли б ти знав, мій милий друже,
В яких терпіннях ці пісні
Родились, ти б не був байдужий
І всі гріхи простив мені.

Лукавий біль ломив в коліні кості
Не в теплій хаті, в ліжку, в подушках,
А у тісній криївці на помості, —
В'їдалась в тіло цвіль вогка.

А дні і ночі “мов раки лізли, волоклись”, та він “співав пісні охоче” і “моливсь за Україну”. Та писав цілком оригінальні – метафоричні – поезії, нерідко дуже далекі від жорстокої дійсності, що чигала на поета з кожного куща... А все ж він забував про це, бо “По сході сонця”

Співучий ранок мрії розгубив,
Мов дві куми, ставки розговорились.
А ген пахучим небом голубим
Кудись спішить орел золотокрилий.

Стою в ліску, мов з казки лісовик,
І сам не знаю, що скоріш почати –
Чи слухати, що у ставках за крик,
Чи мрії вранішні тихцем збирати?..

Хай пробачить читач таке, можливо, й надмірне цитування, але хіба воно не виявляє нам неприкрыту душу месника й творця? І якщо стосовно художності інколи й зринає сумнів (що теж закономірно для будь-якого справжнього майстра), то з ідейного боку – ані слова сумніву, відчаю, зневіри, навпаки – повне усвідомлення своєї місії, своєї сили і правоти. Це диктувало назагал маршово-мажорний стиль, і хай у окремих віршах чимало декларативності, маніфестації, але ці емоції, ці почування природні, органічні, бо їх демонструють не холодні обсерватори, а безпосередні учасники дійства.

Он чому акомпанемент поезії Гетьманця – це бурі, заметлі, дороги, “лютий вітер”, який “у нічній безтязмі... дуднить Мазепиним конем...” І невпокорена Україна, до якої він “святую любов в серці свому зберіг”:

Усім чаром своїх наддніпрянських степів,
буйним гуком козацької Січі,
Ти живеш, як безсмертя, у крові моїй,
як порив сил палких, таємничих.

Усім жахом Полтави, Базару і Крут,
страшним рабством і кров’ю Петлюри
Ти мене обернула у месницький бунт,
В світливий рокіт крилатої бурі...

І мимоволі тут напрошується аналогія з поезією кінця XIX – початку ХХ століття, уособленням чого є антологія “Українська муза” – від початку до наших днів”, яка вийшла у Києві 1908 р. за редакцією Олекси Коваленка. Як мало тут поривної, закличної, наснажуючої поезії. Суцільні нарікання на долю, безнадія, пессимізм. Це був плач над ліжком умираючого... Чи могла така

поезія (хоча здебільшого гарна, а то й вишукана) запалити людину, піднести до активного чину?

Але у міжвоєнне двадцятиліття ситуація змінилася – наприклад, поезія Маланюка, Липи, Ольжича, Стефановича, Дарагана, Олени Теліги, Зореслава... Це був період поезії бойого духу і високого призначення, нескореності і віри. Повстанські поети мовби підхопили цю естафету, причому підхопили прямо у вогні, у горнилі боїв... Перегук явний. Візьмемо мотив гранати. Олекса Стефанович 1932 р., звертаючись “До “Базару”, пише:

Витривати, витривати, брате,

У боротьбі!

Чотири гранати – для ката,

А п’ята – собі¹².

У вірші “Присвята” (1931) Олег Ольжич – суворий син ніжно-меланхолійного Олександра Олеся, піднявшись над традиційно-народницькою поетикою, яка була властива і його батькові, просить – вочевидь, Господа – в ім’я України:

Пошли мені, молюся, дар один:

В ім’я її прийняти мужньо муки

І в грізні дні залишної розплати

В шинелі сірій вмерти від гранати¹³.

Отець-поет Роман Дурбак у вірші “За Україну, за її волю” розповідає “коротку табірну легенду”, як хлопець і дівчина, оточені облавниками, вийшли з криївки і враз кинули дві гранати: одну – у ворогів, другу - собі¹⁴. Зрештою, саме так загинув поет-повстанець Мирослав Кушнір, який побачив світ 12 вересня 1922 р. у селі Божків на Бережанщині, а восени 1944-го у його бункері прогримів вибух. Сталось так, як він і передбачив:

Остався лише один й однісенька граната,
а ворог не стріляв – хотів узять живим.

Але хто жити вміє – вміє і вмирати
прощанням зброї, гострим і стальним...¹⁴

ОТОЖ ТРИ ЧИННИКИ ПОВСТАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ: масовість, соборність, інтелектуалізм та високий художній рівень. Це продовження поезії “Празької школи”. А значить – гордість, непохитність, відчайдушність у борні за волю. А кохання, інтимні почуття? І тут ми підійшли до ще одного виміру повстанської поезії, який неможливо оминути.

Петро Гетьманець зізнається, як одна дівчина несподівано написала йому лист-освідчення. Але він навіть не має часу його прочитати. І вона повинна збегнути:

Там барабанять кулемети,
Гранат страшний лунає гук,
Не смію бути тепер поетом
Твоїх зітхань і власних мук.

Він любить, як уже зазначалося, сніги, самотні поля, буревії, марші...

¹¹ Стефанович О. Зібрани твори (Упоряд. Богдан Бойчук). – Торонто, 1975. – С. 174.

¹² Ольжич О. Незнаному Воякові. – Київ, 1994. – С. 118.

¹³ Дурбак Р. Любов і життя. Поезії. – Золочів; Львів, 1933. – С. 93.

¹⁴ Кушнір М. Слови із книги бою. – Львів, 1994. – С. 117.

Увесь час я іду в хуртовинах,
та не Ти в моїх буйних очах,
а роздоля лунке Батьківщини,
а розп'яття її на хрестах!..

Прекрасний вірш, виповнений енергією та вірою у свою місію, хоча поет-повстанець знає, що будь-коли може “в снігових цих порошах попрощатись навіки з життям”. Але доба не тільки, за словами Ольжича, “жорстока, як вовчиця”, а й велика і неповторна. Тому-то:

Я люблю її гул, хуртовини,
дням назустріч спішуся біgom.
В моїм серці судьба Батьківщини,
а не Ти в чаду мрій над вікном.

Це погляд чоловіка-борця. А жінка? Те саме. Галина Савицька-Голояд, родом зі Львова, працівниця Червоного хреста УПА, нагороджена Срібним Хрестом Заслуги. 1950 р. повстанці видали її збірку “До Зорі” під псевдонімом Марта Гай. Вона прямо говорить:

Біль не зломить вже нашої сили,
і не змилить кохання нам путь –
веди швидше у бій, командире,
бо атаки, нас ждуть.

| розуміння:

Хай умремо з тобою ми вранці,
ще задовго умрем до зорі –
та на це ми сьогодні повстанці,
в першій ми, бойовій.

Принагідно зазначу, що Марта Гай поетка дуже прецизна, особливо в інших поезіях – стриманих й ніжних...¹⁵ Таке ж розуміння виявила й Анастасія Кватира з Рівненщини, яка закінчила у Львові гімназію, була каторжанкою норильських таборів. У вірші “Полеглому другові” пише:

...Ти знат, що не час тобі юність свою
Барвисто квітчати в мої почуття –
Грудьми молодими ти в смертнім бою
Мостиш Україні дорогу в життя...

Таке високе усвідомлення вимог доби. Нема часу на розпруження. І це не поза, не гра. Тим часом жінка поруч, але як бойовий побратим. Я вже згадував поему Боєслава “Марена” про дівчину-улівку зі Сходу України. Про таку ж героїчну зв’язкову Павло Євшенко написав баладу “Оксана”, яка – коли замовк повстанський скоростріл – сама взяла ворога на приціл... А потім бандажувала рани, загинула...

Анна Косовська, родом із Севастополя, яка працювала в Києві, потім опинилася на еміграції, написала вірш “Полтавчанка”, присвятивши його Марії Степової. Марійка була у міській книгаозбірні бібліотекаркою, відтак подалася із братом Миколою в Карпати в УПА, де її прозвали Степовою. У

¹⁵ На жаль, Марта Гай (Галина Савицька-Голояд) цього року відійшла у вічність. Див.: Шлях Перемоги. – Львів, 2003. – 7 травня.

сотні “Хріна” (Степана Стебельського) вона лікувала воїнів, випускала партизанський “Перець”. Одного разу зупинила повстанців на полі бою, аби не кидали пораненого командира, сама затискала рукою йому рану... З братом потім і загинула: “Ніхто не з нає, де її могила, Хіба ліси і сонце золоте...”

Михайло Луцик з діяспори згадує, як його вели на страту – і враз пролунав постріл у ката. То стріляла його дівчина... У нього ж є вражуюча поема “Маті” – розповідь, як мама дала отруту доњці у тюрмі, щоб та не мучилася на тортурах...

Так, жіноча лінія в творчості поетів-улівців і взагалі звеличників УПА – одна з провідних. Жінка-героїня, жінка-страдниця... Заразом добрим слово потрібно згадати двох сучасних жінок, які причетні до творчості повстанських поетів. Це передусім Дарія Володимирівна Саєнко (дівоче – Вергун). То вона зберегла нам чотири зошити віршів Мирослава Кушніра. Коли Дарія познайомилася з Мирославом, вона мала всього п'ятнадцять літ. 1996 р. поезії Кушніра з листами та іншими матеріалами вийшли окремим виданням п.н. “Слова із книги бою” загальним обсягом 235 стор.

Якщо пані Саєнко врятувала твори Мирослава Кушніра, то Марія Олексіївна Гуль (нині Манчин) зберегла нам групову світлину, на якій увічнений Петро Гетьманець, тобто Василенко¹⁶. Його збільшене фото з цієї світлини прикрасило книгу “Мої повстанські марші”. І, можливо, це про п. Марію ті два вірші, в яких поет зрікається кохання, бо – не пора... Взагалі героїка УПА продила і наснажену бойовим духом поезію, і подражувала чимало інших несподіванок. Ось три приклади.

Містечко Люрд на півдні Франції, де 11 лютого 1858 р. дівчинці Бернадетті вперше явила Маті Божа. І де запульсувало чудодійне джерело, яке вже вилікувало сотні тисяч прочан. У Люрді збудована й українська церква Пречистої Діви Марії, парохом якої є о. Василь Прийма. Власне, це його зусиллями споруджено цей храм.

Та ще задовго до свого висвячення Василь Прийма – а родом він з села Бачів Перемишлянського району, – бився у лавах УПА під псевдонімом “Микола Галичко” або “Чорногора”. В одному бою поліг перший керівник військового штабу УПА Північно-Західних українських земель Василь Івахів. Засмучений Прийма і склав тоді – нині зворушливо-знамениту – пісню “Гей там далеко на Волині, народилася УПА”. У цій пісні й увічнив свого командира Івахіва¹⁷.

Знаний кожному школяреві крейсер “Аврора”, постріл з якого сповістив про жовтневий переворот. Матросом на цьому кораблі служив Христофор Блонський. Пізніше Блонський став священиком, поетом, композитором. І – оспівав УПА. Широкий загал, у тому числі й КГБ, не знав, що автор десятків популярних повстанських пісень – це колишній матрос більшовицької “Аврори”.

1997 р. Рівненська організація СПУ у серії “Реабілітовані історією” видала вірші і пісні о. Христофора п.н. “Вода з-під каменю”. Видала посмертно: Блонський помер ще 1971 р., проживши 78 небуденних літ¹⁸.

Дмитро Паламарчук – чудовий майстер вірша і перекладач багатьох європейських поетів та прозаїків на українську мову, зокрема Шекспіра,

¹⁶ Шалайський В. “Ми клялись не словами, а буйністю крові” // ЗВУ. – Львів, 2000. – 1 грудня; Петренко М. Адресатка повстанського поета // ЗВУ. – Львів, 2003. – 9 жовтня.

¹⁷ Дем’ян Г. Українські повстанські пісні 1940–2000 років. – Львів, 2003. – С. 228-229.

¹⁸ Див. примітку 6.

Байона, Петрарки, Бальзака, Стендаля та інших. І він же – колишній вояк УПА, який 1944-го року був заарештований, а 1950-го – звільнений¹⁹.

1943 р. Паламарчук був у складі загону повстанців, які під Рівним напали на німецьку охорону гетто – і визволили кількасот євреїв, яких розселили по українських сім'ях в різних селах. Деято з них вступив до УПА, а Єфим Вольф почав оспівувати повстанців. Ось один із його віршів, написаний 1943 року. Оскільки він не включений до жодного збірника чи антології, то наведу його повністю:

На світанні, рано-вранці,
У молочній млі
Виrushають в бій повстанці,
хlopці молоді.

Виrushають шляхом битим
У далеку путь,
У нестямі коні ситі
Копитами б'ють.

У Карпатах б'ють гармати,
Стеляться вогні.
Вийшла мати проводжати
Сина навесні.

“Сину, сину мій єдиний,
Долі не корись!
Та за вільну Україну
Ворогу помстись!

Щоб не сміли гвалтувати
Мову та нарід,
Хай пощезнуть супостати,
Як весною лід.

Хай вороже зло насіння
В нас не проросте!
Хай у вільній Україні
Щастя зацвіте!

Будь хоробрим до загину,
Мужнім будь без меж:
Ти за неньку Україну
Боротьбу ведеш!

Якщо зрадиш, любий сину,
Ти забудь мене,
Бо єдину дитину
мати прокляне!”

¹⁹ Дацюк Є. Поетове подзвіння // Визвольний шлях. – Київ, 2002. – Кн. 10 (655). Жовтень. – С. 85-101.

Єфим Вольф (зарах живе в Ізраїлі) не служив в УПА, як, скажімо, його хоробрі одноплемінники Стела Кренцбах чи лікарі Кум та Йосип Грінфельд (обидва полягли під час бою з червоними карателями)²⁰, – зате щиро, в народному дусі, відгукнувшись про українських лицарів-повстанців. Це промовистий приклад взаєморозуміння та взаємопошанування. І він нагадує нам про інших благородних євреїв, які 1919-го сформували свій фронтовий курінь, який відважно бився з поляками в складі УГА...

Не були в УПА, але писали про неї й інші автори. У “Слові і зброї” таких авторів, для яких повстанська тематика органічна, – тридцять одна особа. І знову ж таки показова географія. Наддніпрянщину представляють шістнадцять чоловік. Це зокрема вихідці з Чернігівщини (1), Київщини (4), Полтавщини (1), Черкащини (1), Слобожанщини (2), Кам'янця-Подільського (1), Севастополя (1), Херсонщини (1), Сумської області (1), інші просто зазначені, що вони з Наддніпрянщини (2), по одному репрезентантові мають Буковина і Волинь.

Серед звеличників діянь УПА є і шість жінок, з них дві львів'янки, одна буковинка, одна киянка, власне – дві, бо наймолодша (з 1950 р. народження) має прізвище Киянка. Оксана Киянка. Очевидно, батьки її з Київщини... Нарешті, кримчанка Алла Косовська, про яку була мова передніше: йдеться про її вірш “Полтавчанка”.

Повстанська Муза знаходила поетів не тільки в діяспорі – надихала вона багатьох і в Україні. Та ж “Повстанська ліра” надрукувала вірші Бориса Бобинського (батька якого, колишнього січового поета Василя Бобинського, розстріляли 1938 р. чекісти), Зіновія Красівського, Андрія Патруса-Карпатського із Закарпаття, Василя Петріва (пс. Роман Писарчук), Богдана Стефанюка – всі в'язні ГУЛАГу...

Повстанська тематика знайшла своє відображення і в сучасній творчості Дмитра Павличка, Миколи Дубаса, Івана Гущака, Івана Гнатюка, Галини Гордасевич, Богдана Стельмаха, Миколи Петренка, критика й літературознавця Тараса Салиги, який вивчає поезію, присвячену Степану Бандері... Одна з дослідниць захистила кандидатську дисертацію про українську поезію резистансу 40–50-х років ХХ століття²¹. Особливо багато в цій ділянці зробив подвижник національної справи Григорій Дем'ян, у центрі уваги якого українські повстанські пісні, а заодно – й повстанська поезія²².

Бо письменство високого бойового духу завжди актуальне. Про це свідчить поезія Шевченка, Лесі Українки чи Франка. У міжвоєнному двадцятиріччі така поезія домінувала. Другий період – поезія повстанська. І третій період – наш час, який будили гарячим словом Василь Симоненко, Ліна Костенко та інші поети-шістдесятники.

Боротьба за Україну не закінчилася – і ніколи не закінчиться. То чому ми маємо сахатися пристрасної, талановитої громадянської поезії? Не цура-

²⁰ Кулинськ Д. Євреї в УПА. Проблема, котра ще чекає свого дослідника // Шлях Перемоги. – Львів, 1997. – 3 грудня; Його ж: Анатомія брехні // Там само. – 1997. – 16 жовтня.

²¹ Роздольська І. Українська поезія резистансу 40–50-х років ХХ століття: генетичний контекст і естетична природа. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. – Львів, 2000.

²² Див., зокрема, примітку 17, а також “Пісні українських повстанців 1940–1960 років”, передмову до яких і примітки уклав Г.Дем'ян (Львів, 2002).

ється її Борис Олійник; не цурається її і автор цих рядків, який також написав низку віршів на повстанську тематику. Ось один з них – “Останній бункер”:

Приклали вбитих до стіни –
Отих, що не здалися звіру.
О мамо, се твої сини!
Упізнавай – і до Сибіру...

Останній схрон... Квітневий ліс.
Останні постріли – облава...
Останній ворога укіс.
І ранній клич: “Героям – слава!”

Були звитяжцями не ми,
Та мрію пестили під гнітом,
Що Україна ще крильми
Змахне – і полетить над світом.

Що встане воля ще колись,
Зіпершись правді на рамена.
І звеселять туманну вись
Батьками свячені знамена.

Останній схрон... повстанський час...
І ми не піддалися звіру.
Останній бункер був і в нас –
В душі, де ми ховали віру.